

ПЕТКО ТОДОРОВ
В СЯНКАТА НА НАЗАРЯНИНА

chitanka.info

Празника на Христовото възкресение, тъй радостно срещан на земята, там на онзи свят, в рая, праведниците го празнуваха още по-дружно и от сърце. В тъмни зори бяха станали всички на крака, подранил беше и стария раб от Мизия, макар сега никой да не стои над главата му и отколе тука той се сеща като у дома си.

Такъв навик си взе още от времето, когато отбива тежките дни на земния си живот в Ерусалим. Всеки празник, ако има воля да откъдне, той дълго ще се излежава на одъра си, протегне се — пак задреме, докато на другаря — онзи плещестия Трак — додее вече да го гледа, ще го повлече за краката, свали го и го накара да стане. Само за Великден станаха и двамата, преди още звезди да изгаснат над плешивите бърда край града.

Мизиеца тръгна към широкия друм, оттатък, дето бе най-голямата върволица. Отблизо и далеч бяха плъпнали хора и ни шумна реч отнейде, ни гласен смях, всички говореха кротко, като че никой не иска да наруши радостта и величието на празника. Във ведрата утрина също тъй благоухаеха и червените поляни от шибой, и изправените по завоите като кипариси храсти кичест босилек и с росен лъх погалваха сърцето на стария раб. Той още по-леко стъпваше надолу и в тази ведрина и благоухание с неволно умиление припомняше сиротния си живот на земята, дето първия дъх на пролетта той поемаше заедно със соления мирис на изпотените осли, с които ходеше да изхвърля смет из къщата на господаря си или с миризмата от изгнили листе, когато разкопаваше около корените на пиниите в градината му...

На широкия друм вървяха праведниците по трима, по четирима наред и както след отпусък на черкова: застигат се, кимнат благочестно с глава и отминават. Той се спря отстрана на друма, попогледна минавачите и току върволицата повлече и него нататък към моравата; там бе празника, игрите и радостта на рая.

От две страни дебели стволести дървеса засенили със своята прозрачна зеленина и в леката им зеленикава сянка, на люлки изплетени от лозини, тук на възбог се подема бяла одежда, таме през шумата се провира златен луч и догонва надолу руса глава да целуне по чело. Малко по-нагоре между дървесата някои се залутали, навярно търсят лугачки — на всяко коляно на тънката лугачка фунийка е завита и праведниците се навеждат като деца да пият събраната в тях роса. Други, отминали люлки и росата по лугачките, плъпнали по цветистия

хълм момина сълза и теменужки да берат. Отдолу пък сред най-голямата навалица, в одежди от сняг по-бели, хор ангели е запял: в стройна сребриста песен пее славата на сина божия, който на този същи ден се върна утруден от земния си живот в небесното царство.

Старият раб имаше лек нрав, само трябваше му другар, с него да отвори сърце за радост и игране. Самичък той ни се спря при някого да завърже приказка, ни се помама от нещо — завърна и отиде да послуша песента на ангелите: тая песен за първи път се е запяла на днешния ден, когато той влезе в рая...

Оставил свои горе сред скалистата клисура на Балкана, от малък беше тръгнал немил-недраг да си дири късметя по чужбина и подмятан от една несрета на друга, сам не видя кога на бреговете на Адриатика се озова. По онова време на тези места като мравуняк сновяха дружина след дружина върли латини; де кого срещнеха, правеха с него каквото си щат. Мизиеца го вземаха уж колкото да им покаже пътя през планините нагоре, после не рачиха да го отпуснат, помъкнаха го със себе си — все направо, към изгрев-слънце, чак додето сушата се свърши. Оттам се качиха на кораби пак все към изгрев-слънце — той вече си отзе някога да може да се върне насам или свой в живота си да срещне. Вървяха ден и нощ, ден и нощ едно небото над главите им и морските гълбини под тях. — Мизиеца, свит на кълбо край мачтата, няколко време не бе турял троха в уста и не знаеше жив ли е или не. Най-подир сред затихнали мраморни вълни отдалече се показаха златни брегове, по тях озарени от кървава вечерна зара заблестяха високи дебели стени и странника сякаш отново се роди.

Това беше незнаен край, отдето щъркели и лястовици пренасят на криле си пролетта към Балкана; край през земи и морета: той по мизийски пригоря едва като блян се долавя, кога полъхне долняка и в притома зачезнат сърца невнятно по какво, бозна накъде... Макар и всред зима, оливите и смокините бяха разцъфтели, ширните нивя избуяли до пояс и по прашния друм керванът осли се точеше между тях; из долината се надигна слънцето и се огледа в море от бисерна роса, негде високо от небото разсипа чуруликания чучулигата; по склона от село се занизаха със стомни на глава бавен ред еврейки към извора надолу. Само не доведоха него тука с пълни гърди да диша въздуха на ведрите утрини, да топи в уста налените с мед смокини или

да оглежда полята как се преливат със своите изумрудени вълни. Със стигането им в Ерусалим, Мизиеца го отредиха дневалник при горд и суров Латинянин; той не погледваше наоколо си ни мраморните палати, ни градините си, осенени от пинии и благовонни мирти; смяташе себе си в таз земя за наказание пратен, пухтеше дни и нощи и най-често гнева си изкарваше на своите роби. Я им хвърлили някога парче хляб — я не, я ги оставили да си отспят — я не, а доиска се на господаря да го разнесат на тарга из града, евреи пак зашушукали нещо по своите криви улички, каквото дотряба — все те тичаха. Затова и те не падаха по-долу от господаря си — събрани от кол и въже от най-различни краища на света, всички само в едно се проумяваха: да лъжат, да крадат, пък напият ли се, да им мине еврейка на ръка, здраво място по нея да не оставят.

Между другите имаше и един загорец от Тракия, никога неговото лице смях не озаряваше или устата му да обронят блага дума; евреите сякаш му вадеха очите: да зарне трима изправили се върху някой смет, с дълги зафитиливени цалуфи, чофилят пръсти и се препират — хвърляше се върху тях и тежките му юмруци заваляваха като град. Мизиеца само с Трака можеше да си проумей от езика и в този чужди край на тегло и на неволя нямаше друго да припомни хладните сенки на Балкана и неговата проточена скръбна песен. Тия сенки, тия песни, снега, що зиме изравнява долини и бърда, високите огньове край огнището и дремливите разговори край тях бяха оживели на сърце му: колкото повече годините вървяха, толкова по го теглеха нататък. Трака понякога, наклонил ухо към клетия роб, слушаше вайканията му и нищо не казваше: понякога пък, кога Мизиеца захване съвсем жално-милно да реди своята, изръмжаваше му и той се превиваше и замлъкваше. И все пак, колкото и да не си схождаха по нрав, неволята беше ги побратимила — като два вола, заедно влачеха на тарга господаря си, заедно сецаха ударите на патерицата по гърба си и най-накрая и двамата заедно си понесоха кръстовете към Голгота.

Нахалост изпати тогава Мизиеца: плати с кръстна мъка за другаря си и за самарянина Варава, кожа и кости човек, с лице поръсено от дребни лунички като пуйчо яйце и изюдено от злоба.

Като захвана да приближава Пасхата, евреите се разшаваха по улици и синагоги, от най-напред нищо не можеше да им се разбере: едни, вдигнали глава, крещят по всички мегдани и се тупат в гърди, с

потайна надежда се огледват други, докато се разчу — откъм Витлеем някакъв юдейски цар идел, да спаси поробения си народ. Господаря му отколе бе навикнал на празни тупурдии в този край и не искаше да знае за тях, а като почнаха съгледвачи един през други да му носят — тук се явил юдейски цар, излязло цяло село да го среща, таме на планината от дедай села и градове се стекъл народ да го слуша — и той скочи на крака и няколко дена мира не видяха робите му да го разнасят из целия град.

Веднъж Латинянина се наобядва още преди пладне, накара да му изнесат таргата, сложи се върху седалището ѝ, отегнало от пискюли и варак, и го помъкнаха: Трака отпред, отзад Мизиеца. Варава отстрана да му брани сянка. От горещина едвам можеше да се поеме дъх. Листата на смокините и лозите, клюмнали попарени по белите стени на къщата, не трепват, ослите с чела забрадени с дрипа, провесили вратове, мушкат се ту край този дувар, ту край онзи да вървят на сянка; напред по пътищата е напластен педя прах, грее като жарава, та дори и последния продавач на вода и той е нахлузил на краката някои криви налъми да не постъпи бос. Едни робите, боси, оръфани, без дрипи на глава, вървят с тежката тарга крак в крак посред улицата: от пот очи не могат да отворят, ръце им се откъснаха от рамената сякаш, вече замаяха се, сами не виждаха де стъпват — господаря им, чак докато не свърнаха дома, ни слезе някъде, нито ги спря веднъж под сянка да си поемат дъх.

И поне като се върнаха, да ги бе оставил на мира — накара ги, преди да си легнат, да изтрият таргата, да не се набивали с прах пискюлите и варака. Както приседнаха Мизиеца и другаря му да се хванат за работа на двора, Варава беше запалил борина да им свети, така заключили и тримата, борината неусетно се наклонила от ръцете на самарянина и възглавницата на таргата се запалила. По едно време върху главата на Мизиеца изпращя с все сила патерицата на господаря им, докато скочи да отвори очи, на светлината от лумналата тарга му се мярна как Трака стовари тежкия си юмрук върху темето на Латинянина, той полетя да падне върху мраморната стълба, Варава тозчас го скопчи с костеливата си ръка за гушата — рече да повика, едва някакъв хрипав дъх излезе из окървавения му гръцмул.

След това и тримата си знаеха вече какво ги чака: никой не искаше да бяга или да търси да се оправя пред някого. На Варава

проработи късметя, отърва се, а Мизиеца с другаря му, като ги заковаха на кръстовете, да увиснаха на хълма: обтегна онези дебели набити мишли и Трака, изпъчи космати гърди, сякаш от мъка сети сърце му пада на място: помежду им беше бледноликия Назарянин, той се извърна към него и изюди уста да се усмихне дори: „Нали си господ, къде сега... да те видя!“

Назарянина не знаеше патилата им, не знаеше и какъв човек му се подбива, преглътна и тази обида, както е преглъщал хулите и присмехите от всяка страна досега. Склонил глава на гърди, дългите му клепачи стояха спуснати и закриваха големите кротки очи: с усилие бавно откри клепачите си, забеляза майка си в навалицата и едва промълви: „Виж сина си, майко!“

От този глас като че се превърна сърцето на Мизиеца, сети нещо родно, близко до него; в последния час на живота си той позна тогава, към когото го е теглило от край време, и му се помоли да го вземе със себе си. Тъй дойде той тука и се откъсна от Трака — кой знай какво е вече станало с него...

Тия спомени изпълняха сиротната душа на Мизиеца и всред безгрижието на рая; той често, усамотен край някой поток или храст, си припомняше онези дни, един по един както са вървели. Затова щом повторно запяха песента на ангелите, праведниците хванаха да се разстъпват и насядаха сам-там по моравата и стария раб се отдели самичък пак с отколешните си несрети и патила и закрачи по пътеката надолу.

Скоро зад него взеха да глъхнат песните и шума на моравата. Из пътя праведници все по-рядко се срещаха; когато закрачи съвсем самичък, мина му през ум, че отблизо са портите на пъкьла, дето сега са се струпали друга навалица да причакват своите. Той се отправи почевръсто по нанадолнището — там над обрасналия с трева мегдан, дето се чернееха тежките врати на преизподнята, обковани отвред с желязо. Дясната каната прехлупила лявата, с три дълги върлини я препасва: отгоре, отдолу и в средата; на края на върлините мандала, закопчани с дебели клинове, завързани с къси вериги отстрана. Само веднъж в годината, на днешния ден, прислушниците на свети Петра избиват от мандалата ръждясалите клинове, дръпват върлините и разтварят порти да минат отсам пречистените в мъка и огън души.

Колкото приближаваше часът да се отворят вратите, толкова по се сбираше душата на посрещачите; Мизиеца видя: за тях не е захванал празника и ни един не сеща още радостта му.

Пред самия праг снове слаба жена с тъжни черни очи; поспирва се, погледва сякаш споените от ръжда с мандалата клинове, пак навожда глава и закрачва назад-напред. Тя прекара живота си в слушание и шетня около своя мъж, никога в нещо му не възрази; за нея нямаше човек тъй паметен, всичко да е премислил и да знае всичко както него. Макар че той веднъж не позна труда и блъсканията й. След смъртта на мъжа си тя забрави и обиди, и горчивини; колкото му бе привързана приживе, двойно по се привърза към паметта му: омръзна и на съседи, и на близки да я слушат все за неговата добрина и ум да им приказва. Чак когато и нейната душа се пресели тука, тогава разбра колко грехове е имал да изплаща той и при все това пак с почит и смирение ката година на днешния ден идеше да го чака да излезе от мъките на пъкъла.

От една страна на мегданя, малко по-насам от портите, са се изправили мълчаливо купчина мъже, те пък бяха дошли да посрещат стар чутовен майстор. Ни един от тях не можа да проумей несретата, що бе се сдружила с майстора им на земята; колкото и да си блъскаха ума, не я разбра никой и на небото. Нямаше нищо да му се е досвидяло за тях; всичката мъдрост и добрина, дето тъй обилно зрееше в душата му, щедро я късаше и им я раздаваше и всеки по него, като по мост мина, за да дойде тук, само той с обрана душа, изопачил се да се яде самичък, не му стигна мъдрост и добрина да избълда от ада — ето вече толкова години минават...

По един, по двама на мегдан бяха излезли праведници да срещат: тук стара мома — тя на земята цъфтя, прецъфтя и най-сетне като не откъснат плод на вейка съсухри се една да чака обречения й да се върне, а той през огън и вода се втурна и не помисли вече за нея. Таме вдовица със сираци невръстни — те оръфани, гладни, бял ден не видяха, защото баща им не можа да преклони горда глава пред людски господар...

Само Мизиеца беше се стъписал настрана; той приживе не знаеше свои, нямаше кого да причаква и мълчаливо оглеждаше другите как все по-нетърпеливо вдигаха очи към високите порти.

В уречения час послушниците на свети Петра се закатериха по върлините да избият залостените клинове, откопчаха мандалата, после едни потеглиха дясната каната, други лявата, завъртяха се, заскрибуцах забити в земята спонци, вратите утесаха като харман тревата пред прага и широко се разчекнаха.

Изведнъж, сякаш държани на въже, се урна тълпа грешници, втиснаха се и задръстиха вратата. Един напират отсам, оттатък друг заблъскал с лакти, не могат да излязат. Пъхтят и се кривят почернели и изюдени от мъка лица, тоз се изплъзне на тъй, онзи на инак, един през други наизлязоха на мегданя. С широко отворени очи всеки затърси своите. Слабата жена видя мъжа си, хвърли се и като че примря на гърди му. Оттатък децата, изправени пред баща си, навождат се да му целуват ръка. Сред навалицата някой от мъжете позна майстора си, викна и другите се натиснаха към него. Ни се чакат да доизкажат дума, нито се слушат, всички му приказват и той не знае към кого по-първо да се обърне. И както на земята, тръгнаха мъжете след майстора си, жената се хвана за мъжа си да се не откъсне вече от него, едни насам, други нататък, навалицата се разреде. Застарялата мома — толкова чакала на земята, не можа и сега да дочака обреченика си — обиколи още веднъж, повзря се тук-там в поспрените отпущеници и като се убеди, че го няма, хвана си пътя сама нагоре.

Стария раб стоя да доизгледа всички докрай и тъкмо потръгна да си върви, през една купчина оттатък му се мярна едър, плещест мъж, навел проголена вече глава, едва се вижда загорялото му валчесто лице, обрасло в редки пробелели косми. Сякаш гост поканен да дойде някъде, отворили му вратата, пък никой не излиза да го посрещне, той се върти, огледва и не знае какво да прави. Мизиеца надзърна през купчината, пак потръгна, преди да го отминат, погледите им се срещнаха, госта като че го позна: изведнъж отведе очи и се дръпна въз друга страна.

— Ха — зина учуден Мизиеца, завтече се и го залови за лакътя.
— Ти не ме ли познаваш?

— Зная те — пресили се да се усмихне той, погледна го през рамо, не му се искаше сякаш да се спретне с него.

— Пак без малко щяхме да се разминем... Я гледай... — забърка се от радост Мизиеца и заогледва стария си другар. Кой да се надява... Сякаш съм знаел, ще излезеш, че съм дошел да те срещна.

— Ти тука ли си? — отби пак той поглед разсеяно настрана.

Мизиеца развърза език, зареди, заовърта се наоколо му, докато и той ще-не ще се сприказва с него.

— Теб чак сега ли ти пада ред?

— Сега.

— Тц-тц... — продължи да си върти главата той, да го оглежда и да дробни една през друга реч. — И съвсем не си се изменил... Пък аз те мислех... И как тъй да се случи...

— Я ми покажи някъде да седна — го преби гостенина.

— Ами ти си уморен? Кой знай какъв път си бяхтам дотука. Е, върви да те водя. Нали си ми гостенин... Има тука сенки за сядане и приказки, каквито на двама ни с теб и насън не са ни се сънили долу...

Двамата закриваха от мегданя към една закътана в няколко белостволи брези полянка; тя беше съвсем отделена в райските градини и рядко праведник слизаше делник насам, камо ли на такъва голям ден да остави песните и люлките горе. Над тучната трева, стволовете на брезите блестят като че ли излени от сребро; между тях нататък се белеят други дървеса, сякаш обсипани с благоуханен сняг и тънкия им лъх едва-едва се долавя насам. Наоколо е тихо; само гълъби с редки гугуцания се обаждат един другиму през дългите разплетени грани на брезите.

Гостенина изпъшка морен, удари гръб о една бреза и изпъна крака на тревата; до него стария раб преви кръстом нозе и наведе глава, сякаш се надвеси над някоя бездна от спомени и залута поглед из нея:

— Знаем се ние с тебе откога? — от Ерусалим не — още латиняните като те взеха. — Срецнахме те в гората с онези рошави гащи, цели козина. Спогледаха се господарите: „Туй пък какво е? — До пояса човек, от пояса надолу мечка.“ Ти още не разбираше от езика им. Аз бях вървял повече от месец с тях. Като рекоха да ти кажа да тръгнеш с нас, искри изскочиха от очите ти, скръцна — да не бяха другите, простираше ме на място...

— Накарахте ме тогази да си оставя воловете сред гората. Аз за дърва бях тръгнал. Свързаха ми ръцете наопаки и ме помъкнаха... — Очите на отпущеника потъмняха, стар яд се пробуди в него и хвана да го души за гърлото.

— Ама аз не бях крив. Мене каквото ми кажаха. — Изведнъж се наведе Мизиеца и изви нагоре глава да го посрещне с поглед. — Големеца остави пътя край морето, удари с хората си отгоре през вашенско, през Родопите. Искаше няколко горци да вземе за войници. — Не съм ли ти разправял? — С тях дохак да додял на евреите, дето щом ги погне закона, и бягат в планините да се крият. И първи се изпречи на пътя ни ти.

Трака го изгледа, изсумтя досадно през нас и отведе поглед настрана: не му се искаше да спомня вече онуй време. Мизиеца се смълча за малко; той сега живо припомни опърничавия нрав на стария си другар, само че толкова неизприказвано бе проляло в душата му и тъй му се искаше да го раздума, да му угоди като на гостенин, та той пак зачопли излеком, заизвива, докато се отпусна отново и зареди:

— То нас само за пакост ни закараха в Ерусалим, ама и тези, дето стояха над главите ни, и те не знаяха какво правят. Не е ли тъй? Че самичък господ, казва се, сина си проводи да се роди на грешната им земя, те се поведоха по ума на едни никакви евреи, да го вдигнат с двама нехранимайковци да го разпънат!

— Ти сега за него ли си седнал да се вайкаш? — пресече го Трака и едва уловима усмивка се зазмии по дебелиите му бърни.

— Право да ти кажа — ума ми още не го взема: как изтърпя той тази мъка!

— Ти как я изтърпя?

Мизиеца вдигна глава над другаря си: — Хайди-дее, и тази хубава! И Назарянина ли ще захванем с нас да изравняваме. — После се наведе към него и зашепна с тих глас, като да му вверява братска поука. — То когато приказваме за него, за таквизи като наса дума не трябва да става. — Кой беше той? За какво беше се родил и за каква работа беше се нагърбил да върши. Я, помисли, той...

Трака не му отвърна. Мъдруванията на Мизиеца с време мъчно минаваха пред него, а да захваща да го хока още от първия ден не му се искаше.

— То само да го погледнеш веднъж човек, поде пак Мизиеца — онуй ми ти кротко, бяло лице, косата му разчесана наред, разпиляла се на къдри по рамената му, свети като коприна. Пък когато рече да продума! — тъй току ще наведе очи свенливо, досущ като мома. — Аз от кръста го видях, че го познах — толкози мъдри люде в Ерусалим,

книгата, дето е речено, не пада ни денем, ни нощем от ръцете им — те не можаха.

— Ти тука нямаш ли друга работа? Все туй ли разправяш?

— Как няма да го разправям...

Тъкмо пак зина Мизиеца и госта го сопна: — Нали туй ти беше на тебе, да се вредиш как да е и ти покрай него да минеш тука! — Висеше на кръста, ама чу там цар юдейски някакъв е, забрави мъквата си, взе да му се умилкваш... Е, той те проумя, изпълни ти, дето ти лежеше на сърце — какво още ще го усукваш и ще го разправяш?

— Хе-е-е, ти от пъкъла сякаш по-зъл си излязъл, бе! — отмести се мизиеца и го загледа отстрана. — Какво ще му се подмилквам — и двама висим на кръста. Видях го, за там ли е този човек!

— Като не е, що ще на кръста! — джасна се Трака и през очи му светна молния сякаш.

— Не разбра ли?

— Знаял той какво е разпъване и тръгнал — изви се настрана той, като че приказва сам на себе си. — Да покажал на всички, да го видят! На кого ще показва? И като че бозна какъв мъжага е — сила ще продава...

Трака се посмълча, после се обърна към Мизиеца, сви кръстом нозе и додаде: — Слушай да ти кажа. Ти ме знаеш. Не търпя аз човек да си играе със света, да прави нещо, дето не му е работа. Бил клисарски син; да е мел там са баща си назарянската синагога. Какво ще върви да разправя света? Понахрапал се с книгите, тръгнал да учи на ум книжници и фарисеи и да се препира с тях. Защо? — Чева е бил на мойто място, онуй кучешко теглило да тегли! Причерня ми пред очи веднъж, замагнах — стана, каквото стана. Добре, ама аз не търся кой да ми бърше потта от челото към Голгота, ни кой да ми носи кръста...

Като се показва отсреща на моста — както бяха ни докарали вързани в двора на Пилата, надигнах се, та го погледнах — сиромаша, той светнал — вощеница, едвам душата си носи, те му извили ръцете наопако, метнали му примка на врата и се навърволичало подире му де що имало евреи в Ерусалим. Пилат трябва да се е зачудил каква е тази врява на ранина около палатите му, излезе горе още сънлив по халат, като го погледна и той, махна с ръка: да го заведат при Антипа! Тъкмо рано утром ще си остави банята и кефа в плувналата в цветя и преснота градина, тях да разправя. Че той е вчерашен, на него ще

хвърлят прах в очите! Знаеше Латинянина и под зъбите им какво има; още на часа бяха му донесли съгледвачи, като казал Кайяфа: „По-добре вместо всичките да отидат — един!“

И ако тогава, тези блъснати евреи бяха отишли да си ядат пресните хлябове на Пасхата и да оставят на мира Назаряненчето по живо, по здраво да си върви и да си преговаря каквото е изчело от книгите, нито някому щеше да увреди, ни пък подире да му се чуе името и света да се размирява за него. Ама страх им беше взел ума на всички до един — от Антипа хайде пак повърнаха го при Пилата. Рекъл бил, че е цар, и те като че му хванали вяра: Цар, та цар, дръжте го!

— Щом е цар — засмяха се войниците от двора, — дайте тогази бари да го пременим, както му на сана подобава. Нахлузиха му един чувал на рамената, някой отде домъкна червена дрипа, забодде му я като мантия, други пък нахлузи му на главата от тръне венец, тикнаха му и в ръце една хластина вместо скиптър...

И-и-х! Ако някой не е виждал бостанско плашило, да върви да гледа... Хи-хи-хи... — закирка се пак Трака и затърси глава, като че гледаше наистина бостанското плашило пред очи.

И с пребита от хилене реч той продължи, без да мари на опуления насреща му Мизиец, ни да сеца сам как се развързват една от друга приказките му: — Ох, чакай, че не помня откога вече не съм се засмивал, накараха ме тези разправи тук да се киркам, сякаш съм си загубил ума. — Хи-хи-хи... Ама асла не е ли за смях прязглава... Срещу Коледа като тръгнахме горе по Балкана, кукери от къща на къща да се задяваме и играем, как един се почерни, закачи отзад за опашка метла — таласъм стане, други двама се превият под обърнат наопако кожух, тръгнат четири крака да стане мечка, такъвзи цар беше и той там под асмата у Пилата... Що смях и шеги паднаха около него тогази, макар на мене да стоеше кръст над главата и съвсем не ми бе до смях.

Мизиеца, мълчалив, със свити устни, все тъй не отделяше очи от другаря си; колкото и да беше прекарал са него заедно, колкото и добре да го познаваше, той все пак беше слисан и не знаеше сам що да каже: един, едничък път Трака да седне като човек да разправи нещо, да се сприказва с него и таквизи подбиви и богохулства да излязат от устата му.

А Трака като че забравил де се намира, забравил и какъв човек го слуша, само току наместяше като базиргянин кръстом превити нозе и продължаваше все тъй лихо и шеговито. — Показа се пак горе Пилат; като видя Назарянина в такъвзи каяфет, колкото и да искаше да се държи на големството си пред евреите, този път и той не можа да се стърпи, устните му взеха да се чупят от смях. Пък те сякаш хич и не се договедват, развели онези ми ти джубета, мандахаркат ръце, всеки напънал кокошничавите си очи, слепите му очи ще хлътнат: — Разпни го!

Ами я го погледнете — подсмива се дяволски отгоре Латинянина, опрял ръка о мраморния стълб — той вика, че е цар юдейски и обкичили сте го като цар, хич ти на Пасхата ви бивало да разпъна вашия цар...

Недорекъл Пилат, те пак своята закрепцяват.

Най-подир додея му да им слуша тупурдията и да се подбива с тях, каза им: да го вдигат оттука, да го разпъват, да правят с него каквото щат.

Тъй си се завърза Назаряниновата — извърна се накрай отпущеника към Мизиеца и отсече — както виждаш, ти знаеш, ама и аз не бях сляп и аз гледах...

— Гледал си — отведе Мизиеца поглед настрана; сега пък той като че сам на себе си додаде: — Само тогози, когото е трябало да видиш и да познаеш, не си го догледал...

— Брех, не видяло се макар! Не съм го познал ли? Че из пътя за разпятието, той вървеше току под носа ми... То, наистина, като бе пекнало онуй слънце, подире ни се мъкне мало и голямо, вдигнал се облак прах: река да погледна, блеснат ми щитовете на стражата в очите, ще ме ослепят; пак река, засипе ме пък праха. Ама колкото за него, виждах го много хубаво как си плетеше краката отпреде ми.

И каква го беше подзела тогава, вече политна с кръста си; не може да го носи, ще залепне нейде да го смачка навалицата — пак не се дава. Вървим, от свят не се постъпва, пък и ония женоря като зинали да ревнали в един глас, де поминем, която го види, ревва и тя тръгва с нас. А той пак своята си знае, нарежда, като че по книга го чете: — Не плачете за мене, дъщери ерусалимски — захване изтежко, както на някой празник Пилат приказва. — Плачете за себе си!

На, вече ще ни разпъват, извадиха и гвоздеите и чуковете, еврейки му подават една отсам, друга отгатык есмирниемено вино: той пак не отстъпва. Не ще да му се помъща паметта, от мъка и от смърт не го е страх. Нека видят и евреи, и латиняни как той с бистър ум на кръста ще увисне! Подадоха го на мене — аз го гаврътнах на един дъх, светнаха ми очите тъй, знаеш, като на котарак! Защо ще се назлъндисвам; аз нямаше пред кого да си развалям калпавия грош, сила да продавам. В живота си не бях вкусвал такова вино, бари на смъртния си час... а. Чувал ли си как го правят? По скалите из лозята има малки копки, в които еврейки накъсват зрели — кехлибар зърна от гроздето и подире сами с меките си бели ръце мачкат зърната и ги изцеждат. Като стане туй на вино, турят му и измирно и кога ще разпъват някого от техните, даваха му да пие.

Мизиеца, надсмогнал вече и на учудванията си от приказките на Трака, и на неговите богохулства и роптания, беше дошел на себе си, спокойно го гледаше, непоколебим в своята любов и вяра: — На тебе в гърдите вместо сърце камък трябва да стои, промълви най-подир той, като свърши отпущеника. Пък и камък и да беше, и той щеше да омекне през този човек. Слушам те сега, като приказваш, и се чудя самичък: как можа всяка негова дума, всичко, що стана наоколо му, тъй да извърнеш, че съвсем опако да излезе... Ти ще си едничък останал от горния свят и от долния, дето не можа славата на Назарянина да прослави, и едничък, на когото той се не досвидя.

С тези думи Мизиеца сякаш запуши устата на отпущеника, той наведе глава и замлъкна. И двамата като че нямаше какво повече да си кажат: те бяха вече сити един на друг и макар след толкова дълга раздяла, пак ги налетя да си хване всеки своя път, за да се не срещнат никога. Мизиеца поглеждаше другаря си, кога да стане, само той превил нозе, като че беше натегнал на мястото си, помайваше се още.

В живота си, ни на небото, ни на земята, Трака не бе се отпущал да завърже надълго разговор с някого. Той беше планинец; там като се понесеше самичък през дол и бърдо, не му трябаше са другиго да се раздумва. Колкото подире и да се блъска между бърбивия еврейски свят, не стана от разговорчивите. Но сега кой знай как, като се излъга да се разприказва, не можеше сам да надвие себе си, да се не доизкаже.

Наоколо широко в рая беше все тъй тихо; ни глъчка да се счуе отнякъде, ни насам да се мерне някой. По тъмната трева на полянката

горяха няколко златни петна от слънчеви лучи, мерни съгласни гугукания на гълъби се преливаха все тъй отсам-оттатък през граните на брезите и един едва долавян ветреца струеше отгоре и разнасяше благоуханията на разцъфтелите дървеса, сякаш с тях да укроти размирената душа на отпущеника.

И както от хубостта и ведрината на пролетта човека наляга някаква сладостна умора и се отпуща, така също невнятно за самия Трак в тишината на рая и неговия гняв като да се омекчи. Както беше изгубил глава, той изкриви очи към другаря си и с тих, като че съвсем не със свой глас поде:

— Каж ми: колко обич, колко почит, нещо останало ли е бари в един кът на мойта сиромашка душа: да сетя, че и аз съм човек, та да артиса и у мене почит и милост за другите? Живях — кой отде се показва, и ме отритна; и да съм носял капка добрина у себе си, колко пъти я изцедиха и пресушиха и затъпкаха в калта! Умрях — смисли ли някой за мене? Муха — пръкнала се кой знай върху коя купчина смет, бръмнала, махнал някой с ръка, там и залепнала. За мене, пък и за тебе, и за всички като нас — толкова! Че не стига туй, ами отгоре и дължен ме изкарват още: на тогоз се поклони, слушай и върви подир оногози, насилят ме да обичам еди-кого си. — Защо? — Защото той отишел да го разпънат с двама нехранимайковци. Тъй, тъй, най-вече за туй! Като че тези нехранимайковци силом са го теглили да върви с тях. Като че нарочно той не избра с тях да тръгне, за да може още повече бялото върху черното да личи. — Да изопачаваш ли се вика туй или да не си затваряш очите и да казваш всяко нещо с името му, не знам! — И като викнали всички да го жаят, дето с таквизи като нас го разпнали, че и ти си отворил уста и пред мене дори. — На мене по-леко беше да вися на кръста. Мене майка не е раждала — като гъба съм поникнал в гората. Моите ръце и нозе са от дърво, — не бяха пробрили месо гвоздеите!... Най-подир аз нали съм вече нищо и никакво, от мене подолу няма ни на небото, ни на земята. Защо им е притрябала мойта почит и мойта обич? Та се врат като шугави овци, да го набиват в очите ми. Той е цар, цар на царете, син божий. На кръста му още беше написано — хем и на гръцки, и на латински, и на еврейски. Да го четат всички и да го видят. — Нямам аз нищо с него, каквото и той с мене. На моя безимен кръст никой не попита кой е и що е този, дето виси. Евреин ли е, поганец ли е, каква вяра е? Ако не за друго: ай тъй да се

засмее, да се подиграе бари с мене. Аз и за една подигравка бях петимен.

Ама и да попитах: самичък отколе бях забравил името си и не помнех себе си. Когато на име никой не ми е продумвал, пък за вкъщи кога да помисля и каква полза! Не мога да се открадна до механата да прескоча — дома ли ще се върна? Дори и да ме отпуснаха да си ида на Балкана: вече нищо нямаше да намеря та. Братята ми са разделили откога стоката на баща ми — и забравили. Като ме видят, ще рекат, върнал съм се да си диря пая и щяха да вземат да шушукат как да се отърват от мене. Да намерех още майка си жива...

Трака сниши глас и се наведе към другаря си: — Тя, старицата, ме имаше и като че позалиташе към мене от край време още. Когато малки се сбиехме помежду си братята, на ума ми е още: майка ми все моя страна държеше... Може тя да смяташе на моите ръце да умре, аз да ѝ изкопая гроба...

— Е-е, — досадно преби изведнъж приказка той, лицето му помрачня, сякаш нещо развреди скритата му рана. — От дума на дума — ей къде се завлякох самичък. Тю, невидело се макар!...

И току на дебелиите му устни се зазмии пресилена усмивка; за да замаже тъй нечаяно изтърваните си думи, Трака поде да се глуми на себе си пак: — Няма ли да тръгна самичък съдран цървул у дома на тавана останал? — Само че беше омекнало вече сърцето му и разправията му сама го водеше мимо неговата воля. — И досега по долният свят хиляди си губили ума да търсят и прибират какво се е запазило от Назарянина. Еди-де се намервала ризата му, дето съблякъл на Голгота, еди пък къде треска от кръста му — ама от неговия същински кръст! — И какво от туй? Да ги питаш, ако могат ти каза и те. От нашенско чувах, от върха на Балкана, че и от Дунава чак ще си оставят сеитбите и жетвата, ще запрегнат волове, турят в колата каче армия, чувал брашно и се впуснат през дъжд, през премежди по цели месеци да вървят, мястото, дето бил разпнат Христос, да видят.

Едни ходели да се кланят на гроба му и да търсят дрипи и вехтории от него, други пък учени, те на, ай таквизи книги написали: де какво рекъл — де какво сторил той. Що съм ги подслушвал и съм се смеял на техните разправии в пъкъла. Цял живот долу на земята се запъвали и си драли гърлото него да разправят, че и тук като настръхнали, като се запенили, само книги прелистят и за думи се

ловят един други. От словата му искат закон да сложат за всички. Той както бил, тъй да бъдел всеки, да прави всеки тъй, както правел той. Като че всички хора една майка ги е раждала и като че всеки трябва да се отрече от себе си, да затвори очи други да го води. — Скоро ли им трябва! Аз си имам ум и искам с моя си ум да си търся пътя, дето ще вървя; колкото е, ще зная поне на добро ли, на зло ли ме изкара, самичък на своя глава съм излязъл, не съм се влачил като слепец подир другиго. Туй-то. Не бръсна никого и никакъв чужди закон не познавам. Като ще върви някой, добър му час, аз подир него еднъж вървах, хем по най-страховития път. Стига ми. Видях го и колко сам може да върви и колко да води.

— Ти пак на туй да благодариш, дето ти се е паднало по този път да вървиш след него — проточи врат Мизиеца и сложи сякаш готова приказка. — Че ако света е чул и за тебе нещо, то оттам е.

— Притрябало ми е да слуша някой за мене! — отмахна с глава Трака, като че от мухи се брани. — Аз име и слава не гоня. Колкото до ползата ми, дето ме разпнаха с него, чакай да ти кажа и тя каква беше. Нали като викна да го оплаква майка му приживе, разплакаха се с нея жените и дедай си свят още, че за първи път слънцето и месеца се сбраха и потъмняха над кръста му и те, та дори и земната утроба се сви от болка. На мене тъкмо бяха ми позалегнали гвоздеите в раните; като се затърси земята да се залюля кръста, закъсаха се отново меса, шурна пак кръв, потъмня ми пред очи, голяма полза, както виждаш!

Мизиеца отведе настрана глава, сниши глас, пак като че на себе си приказва: — То дето го казват по нас: две се мрени на един огън пекат, една си друга вяра не хващат... Сякаш той не е опънат до тебе на кръста и не се мъчи.

— Мъка ли? Че той видя ли какво е мъка? Повисна на дървото, похленца някое време — колко му беше душата? — Издъхна. Дойде на сутринта майка му с роднините, снеха го от кръста. Ариматееца отстъпа да го заровят в гроба, дето сам го беше поръчал за себе си да му го издялат, горе в скалата над лозето му. Намазан с благовонни масла, обвит в египетски плат, обтегна си се той и заспа като окъпан. Пък мене питай колко още след туй имаше да видя и да патя. Цяла ноц си цедих през зъби душата и не можах да я изцедя. Сутринта омръзна на войниците да ме пазят, пребиха ми свирките, фъкнаха ме с кръста в ровът зад Голгота, там, дето си изхвърляха евреите сметта. Никому не

мина през ум да ме погледне бари: жив ли съм или умрял, оставиха ме на купището и аз като смет да гния и червясвам.

Трака опули очи в Мизиеца и се смълча, като че искаше да му даде време сам да проумей онова, което с думи не можеше да се изкаже. Без да отделя очи от него, той надсмогна на яда си и продължи нататък, с още по-тих глас, като че сам на себе си дожаля:

— Каква гад е човека! Както през живота си: роб съм, блъскат ме и никой не ме зачита за нищо, и пак виждам кой как се обръща с мене — тъй и преди смъртта си: гърчат ми се месата вече, накацали по раните ми, набили се колкото мухи имало по купището, от болки не се търпи — и пак сецям и вонята на мръсотиите и не рача да погледна сметта наоколо си... И как в такова време ти минава през ум и туй, дете е било, и туй, дете не е било — което ти се е щяло и което не ти се е щяло. Затварям очи, от мъка съм зашеметен, а като насън — не насън, наяве, пренасям се през земя и вода, горе на Балкана чак. Гледам и тъй ясно, както никога не съм виждал пред очите си, Латинянина, дете ме зароби, отпуска ме на воля пак да си вървя. Аз се повръщам през гората и си търся воловете. Ето превалям към долината, между трепетликите се мяркат моите волове. Само река да ги догоня, те тичат напреде ми, спра се и те се спират. Когато съм съвсем облъскан, разбирам: не воловете — слънцето се мярка и играе по белите стволи на трепетликите и ми лъже очите... — Пробуждам се като че от сън, сецям езика си, залепнал о небцето, цялата ми уста гори и отвътре ципата сама се бели от огън. — Капка вода отнякъде? Извивам едвам вдървен врат, покрай мене се белеят само черупки от яйца, оголени кокали и мръсотия. — Наближава края, викам си сам, още издъхна, ще се свърши туй мъчило... И затварям пак очи, сякаш да съм готов вече всеки миг да умра. А то вместо смърт, бозна какво ме подбира отново и ме занася на друга страна. — Сега в тъмна вечер в Ерусалим обикалям от край до край еврейската махала да намеря някъде отворена механа; на зло — евреите отишли на синагогата си, затворено навред. Пуща синагогата, никой не иска да ми отвори пък, защото било срещу празник — пари не пипат и на рабош не бележат. Най-подир затихва махалата, вече не блещука нигде свещ, тогава някой полека ми отваря наполовина каната, колкото да се провра: да не видят съседите. Влизам аз: една тежка миризма от зехтинена тиня ме задавя; той тъкмо хваща да налива в темнотата от меха вино... — Чувам се

самичък, като изпъшквам от още по-голяма жажда, отварям очи — над мене високо в небото се шири орел. Замашно, бавно вие се той и пише кръг след кръг, сякаш някаква поличба ще прави отгоре над моите разпарцаливени меса. Така от нашите пригоря гледахме едно време като деца орлите как пишат своите бавни кръгове във висините и се питахме каква поличба е туй... — И от болка ли премрях или мисълта ми току тъй се отплесна по орела, в очите ми се помъти и хайде пак понесох се нагоре из Балкана. Привижда ми се пролетно топло утро, току-що изгряло слънцето, баща ми с по-големите братя нарамили коси към ливадата, майка ми останала да приготви гозба, пък аз, дете, без да ме види някой, скокнал съм на връх отвъдния рид срещу дома, да възседна черния камък. И дори виждам по камъка жълтите и сиви лишеи — тъй както съм го възседнал; и мятам отстрани крака, сякаш като на кон. Наоколо ми се пъстрят какви не цветя, по тях пчели, мирише или на тор, на пити мед, а по-отдолу въз една страна е ливадата, гледам: там, дето е огряло слънцето, тревата вече се е изправила, там, дето е сянка, стърковете са още приведени и по тях блестят като ялмаз едри, тежки капки роса. Не съм се още нарадвал, майка ми излязла на двора с гозбата и ме вика да ме заключи с Гривча да пазим къщата, че тя трябва да отиде да обръща сено... Вика майка ми, чувам й ясно гласа и пак от друга болка дохаждам на себе си и се опомням.

И колко-колко още видях тогава и ми премина през ума — не мога го изказа. Аз дето всякога ме е било яд да спомня нещо — хвърлен зад рова, върху еврейския смрад, целия си живот преговорих... Додея ми най-подир! Тези спомени, струваше ми се, още повече ми продължават живота, да ми протакат часовете на мъката само. Ама памет проклета — какво да я правя? — Ниже ги едно след друго, не е на ръката ми да сегна да я откъсна или да я спра.

Падна по ридовете нощта, аз се вцепених вече, тялото ми като че се срасна с цялата земя; само във вратните си жили сецах как напират и бие кръвта и все още на: пак очите ми гледат, разбирам всичко и мисли се тълпят, не ме оставят да умра. По тъмното небо като светулки пръхнаха рой по рой звезди — загледах се в тях — как премигат, светват, една до друга се наместват и се разместват — и както ги гледах, видя ми се туй безкрайно небо със своите хиляди звезди тъй хубаво, че ми се дощя дори да дочакам и месеца още един път да видя

как изгрява, та тогази да си затворя очите. — Превил врат под мешината на таргата или записан в бозна каква поразия, наистина, аз вече не помня откога не бях вдигал глава да погледна тази хубост на звездното небо и сега в нощта я гледах като че за първи път в живота си. — По едно време, докато гледам тъй звездите, из Елеонската гора заджавкаха чакалите; след тях нататък откъм еврейските гробища изви хиена, обади се друга и още няколко и виенето им се сля и понесе надолу по долината. Тъкмо закъснелия месец се издигна сред звездите, чувам около мене стъпки като че на кучета, приближават ме и душат тук-таме по сметта. Току една хиена сложи предните си къси крака върху гърдите ми, на светлината на месеца аз видях изправената четина по гребена на гърба ѝ, и — никак не ме достраша. Тя изсумтя и заби кривите си зъби в гръцмуля ми; изведнъж прибягнаха още няколко хиени, сръмжиха се, две се сдавиха отстрана, а другите се задърпаха с врата ми. Свестта ми потъмня; аз сетих още как кръвта ми, която напираше във вратните жили, бликна, оттам нататък какво стана с мене вече не помня.

С нисък равен глас, като че разправяше за някого друго, дорече последни думи Трака и без да се извърне да види проумя ли болката му този, който го слушаше, ни да иска да чака какво ще му отвърне — вдигна очи и мълчаливо се загледа през дървесата, нататък, дето се открояваше далнината. Мизиеца беше склонил глава до него, също мълчалив и не знаеше какво да му каже; като че спомена за общото тегло пак го побрати със стария му другар и на тези негови думи той вече нямаше какво да възрази.

— За мъка какво било... На мене ще ми разправят... По мъка ще ми отмерят обич и слава. — Обади се по едно време Трака и поклати натежала глава. — Нямаше там мойта майка да заплаче с кървави сълзи, я баща ми да го доведе някой, да ме погледне, като вися, пак да си свие побелялата глава — нека окоето му да не овлажни сълзи дори! Тогази по тях, щяха и за мене да се смислят. Защото то е тъй: тебе те гледат, че се мъчиш, ама никой не вярва очите си; кога баща и майка се завайкат, на тях до един хващат вяра...

Зная го аз всичко как върви между хората, ами да ме пита някой, защо ли съм седнал да се запъвам като рак на бързей, да го разправям тук? — сепнато се пресече сам отпущеника — склучи вежди. — Аз в

пъкъла на такъвзи огън и мъчило, никога пред никого не обелих зъб, сега щом влязох тука и от първия час още... Хай пръкнало се макар...

Засумтя през ноздри пак той и братски се наведе към него: — Ама гледай какъв си — някоя тайна ли ми издаде или какво, че се каеш. Ти сякаш забрави? Всичко туй, дето го разправяш, аз с тебе съм го прекарвал един до други.

— Този, който тази мъка е минал — скочи на нозе изведнъж Трака, без да поглежда другаря си, — той за нея не приказва! — Аз и с време си държа всичко, що имам на ум и на сърце за себе си. Ти ме знаеш. Ако си ме виждал някога от нямай-къде да изкривя половин уста, да се изкикотя или да кажа някому напук нещо — то е само да се прикрия да не надзърва други у мене какво става. Вътре — там само аз си зная! — На едного дадох слава, на другото богатство, аз съм бил отреден за мъка. Аз прибирам и кътам и нея. Тя ме държи на крака, тя ми е силата, с нея мога да ти премина през огън и вода и света наопаки да обърна. Защо ще я разправям и да ми я вземат! Като се раздрънкам, самичък сецам как ядът ми, дето се е набрал, захваща да се изветря. Без него аз какво ставам? Или ти искаш като тебе да проблея? Ако ще съм такъвзи — по-добре никак да не съм. Остави ме! Дръж си ти своята и аз — моята.

И Трака обърна гръб и зави пряко белостволите брези; докато Мизиеца рече да викне подире му, отгоре срещу отпущеника се показа със своята изтъкана сякаш от лучите на пролетното слънце риза Назарянина. Наслушан вече на песни и хваления, той беше отминал шума на празника си и със спокойни, мерни стъпки вървеше из самотните пътеки на райската градина. Отсам-оттатък по поляни цветята разтваряха своите цветове, колкото могат по-широко, като че искаха за него да издъхнат всичкия благ лъх от себе си и да му го отдадат; по пътеката гълъби се преплитаха в краката му и с гугуканията си като да твърдяха непоколебимостта на неговата правда и на вярата му. Той пристъпваше надолу все тъй носен от кротката радост на цветята и на гълъбите и от цялото му лице лъхаше само мир и благовестие на всяко околоръст. Колкото и смут да бе вдигнала разправията на Трака в душата на праведника, пред образа на Назарянина спомени и болки се улегнаха пак у него и той с тиха съжалителна усмивка на уста проследи другаря си нататък. Отпущеника, без да вдига глава, без да погледне този, който идеше

насреща му, помина, мигом просветнаха няколко лучи от сиянието му върху него и сякаш той още повече да намрачня; Мизицеца видя как под разредените власи на Трака лъсна още един път плешивия му лоб и той потъна нататък в сянката на Назарянина.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.